

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

COMPETENCE-ORIENTED APPROACH TO MUSICAL TEACHER TRAINING: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

У статті висвітлено актуальні проблеми теорії та практики компетентісно орієнтованої педагогічної освіти в процесі професійної підготовки вчителя музичного мистецтва. Схарактеризовано підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва як складну педагогічну систему, що забезпечує процес виховання кваліфікованого фахівця. Указані базові категорії компетентісного підходу, що отримали нормативно-правове підґрунтя в державних освітніх стандартах України. Відокремлено основне завдання формування всебічно підготовленого спеціаліста, педагога й музиканта шкільних / позашкільних освітніх та освітньо-виховних закладів.

Проаналізовано зміст поняття «професійна компетентність вчителя» та розглянуто його ключові компоненти. Визначено складові частини й показники педагогічної компетентності вчителя. Висвітлено теоретичну підготовку викладача в загальнопедагогічному аспекті. Зазначено, що специфіка професійно-педагогічної спрямованості щодо формування особистості вчителя музичного мистецтва насамперед полягає в синтезі педагогіки й музичного мистецтва. Указано основні якості особистості вчителя музики, які формуються в процесі його психолого-педагогічної підготовки, а конкретні професійні знання – шляхом вивчення дисциплін спеціальної спрямованості й засвоєння різних видів практичної діяльності. Наголошено на методичній підготовці майбутніх учителів музики, під якою розуміємо систему, що вмонтована в загальний професійно-фаховий контекст освітнього процесу в закладах вищої освіти. У такому аспекті визначено зміст методичної компетентності вчителя музичного мистецтва.

У висновку визначено специфіку, загальну мету формування професійної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва й включені функціонально пов'язані між собою компоненти.

Ключові слова: компетентність, вища педагогічна освіта, професійна підготовка,

музично-педагогічні дослідження, вчитель музичного мистецтва.

The article highlights the current problems of theory and practice of competence-oriented pedagogical education in the process of professional training of music teachers. The training of future teachers of music art as a complex pedagogical system that provides the process of educating specialists of a wide profile is demonstrated. The basic categories of the competence approach, which have received a normative-legal basis in the state educational standards of Ukraine, are specified. The main task of forming a comprehensively trained specialist, teacher and musician of school / out-of-school educational and educational institutions is highlighted.

The content of the concept of "professional competence of a teacher" is analyzed and its key components are considered. The components and indicators of pedagogical competence of the teacher are determined. The theoretical training of the teacher in the general pedagogical aspect is covered. It is noted that the specifics of professional and pedagogical orientation in the formation of the personality of a music teacher is primarily a synthesis of pedagogy and music. The main qualities of the personality of a music teacher are formed in the process of his psychological and pedagogical training, and specific professional knowledge – by studying disciplines of special orientation and mastering different types of practical activities. Emphasis is placed on the methodological training of future music teachers, which is understood by the system, which is built into the general professional and professional context of the educational process in the university. In this aspect, the content of methodical competence of the teacher of musical art is defined.

The conclusion states: specifics, general purpose of formation of professional competence of future teachers and functionally interconnected components are included.

Key words: competence, higher pedagogical education, professional training, music-pedagogical research, music teacher.

УДК 378.14.015.62

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.28>

Карташова Ж.Ю.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Кузів М.В.,

канд. мистецтвознавства,
старший викладач кафедри музичного
мистецтва
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах сучасності на початку XXI ст. у кожній країні Європи й світу йдуть пошуки шляхів покращення якості вищої освіти відповідно до нових соціально-економічних потреб й очікувань суспільства.

Утвердження України як демократичної держави є одночасно духовним, політичним, соціальним та культурним утвердженням громадян, здатних керуватись не суб'єктивними інтересами, а інтересами держави. Вища освіта в цілому, і університетська зокрема, набуває в такому контексті принципово нового звучання. Вона визначається спрямуванням на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахів-

ців, які мають визначати темпи й рівень науково-технічного, економічного й соціально-культурного прогресу, а також на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства [9].

Необхідно наголосити, що саме вчитель музичного мистецтва має можливості забезпечити формування духовного, естетичного, творчого потенціалу суспільства. На цьому наголошується в державних освітніх документах України, зокрема в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [2] та інших. Тому підготовка фахівців такого напрямку, на нашу думку, вимагає особливої уваги.

Потрібно вказати, що одним із завдань формування всебічно підготовленого спеціаліста, педагога-музиканта освітньо-виховних закладів сьогодні є наявність вмінь та навичок застосування ефективних методів, форм, технологій музичної освіти у практиці роботи з дітьми шкільного віку, у яких особливу роль відіграють раніше сформовані професійні компетенції.

Таким чином, враховуючи вищевказане, актуальною сьогодні є підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва саме в аспекті компетентнісно орієнтованої педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні теоретичні аспекти підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, аспекти професійно-педагогічної культури педагога розробляли І. Бех, Н. Бітянова, О. Бодальов, Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Канкалік, Н. Кічук, І. Колеснікова, Б. Красовський, А. Маркова, Л. Мітіна, І. Підласий, О. Пехота, С. Подмазін, В. Радул, В. Семиченко, С. Сисоєва та ін. Зокрема, теоретичні концепції професійної підготовки вчителя музичного мистецтва вивчалися такими науковцями як А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова. Окремі питання професійної підготовки майбутніх вчителів до музично-педагогічної діяльності висвітлено А. Болгарським, Н. Мозгальовою, О. Плохотнюк, Т. Рейзенкінд та іншими. Важливе значення для дослідження закономірностей і принципів професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності мають наукові праці з філософії освіти (І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк), теоретичних і методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі (С. Гончаренко, С. Сисоєва); філософії мистецтва (Б. Асаф'єв, М. Каган, О. Лосєв), теоретичних основ музичного мистецтва (М. Бонфельд), концептуальних аспектів музичної педагогіки (Е. Абдуліна, Л. Безбородова, О. Михайличенко, Г. Падалка, О. Рудницька), професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності (М. Сидорова, Лі Чуньпен, Чен Дін). Впровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва висвітлено в наукових працях: Т. Агейкіної-Старченко, О. Боблієнко, К. Кабриля, М. Михаськової, О. Рибнікова.

Отже, аналіз наукових праць показав, що різноманітні питання дослідження підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва отримали у науковій літературі достатнє вивчення, але проблематика впровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва має фрагментарне висвітлення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва можна вважати як складну педагогічну систему, що забезпечує процес виховання фахівців цього профілю, які володіють різними музичними інструментами та вокально-хоровою культурою, є готовими вести педагогічну діяльність тощо. Так, цілісність та своєрідна синкретичність майбутньої професійної діяльності вимагає засвоєння студентами достатньо широкого кола професійних знань, умінь та навичок. В цьому аспекті виникає питання розробки саме професійної компетентності вчителя музичного мистецтва.

В умовах сучасності це питання має фрагментарне висвітлення в науковій літературі. Зокрема, за твердженням Л. Гаврілової, професійна компетентність вчителя музичного мистецтва – специфічний педагогічний феномен, який визначається особливостями музично-педагогічної діяльності, своєрідністю її завдань, перевагою художньо-творчих форм практичної роботи та специфічними методами мистецького навчання [7]. В. Желанова зафіксувала лише структурні компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва в розробці концептуальної, прогностичної, структурно-компонентної моделі, що містить три блоки, які, відповідно, визначені як ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний [8].

Мета статті – висвітлити проблеми теорії та практики компетентнісно орієнтованої педагогічної освіти в процесі професійної підготовки вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасності ключовими тенденціями професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі є впровадження компетентнісного підходу. Базові категорії компетентнісного підходу отримали нормативно-правове підґрунтя в державних освітніх стандартах і закріплені в новому Законі України про вищу освіту [1], вони прописані в документах Міжнародної комісії Ради Європи, програми “DeSeCo” [3] тощо. Зокрема, професійна компетентність вчителя визначена як: особистісна властивість педагога, що дозволяє йому продуктивно розв'язувати навчально-виховні завдання; єдність теоретичної та практичної готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності [9].

Варто зазначити, що сучасні науковці розглядають професійну компетентність учителя як сукупність трьох складових частин:

- 1) предметно-технологічної;
- 2) психолого-педагогічної;
- 3) загальнокультурної.

Теоретична підготовка викладача в загальнопедагогічному аспекті включає уміння: складати

робочі програми з предмету; визначати найбільш раціональні види діяльності учнів з опанування навчального матеріалу; опанувати найбільш ефективні методи і прийоми організації аудиторних та індивідуальних занять; розробляти діагностичний інструментарій і на підставі результатів проектувати освітній процес, спрямований на саморозвиток і творче зростання учнів; конструювання навчальної траєкторії засвоєння предмету, відповідно до конкретної освітньої галузі; розширювати викладацький досвід шляхом вивчення педагогічного досвіду й розробці власних педагогічних концепцій та авторських науково-дослідних програм.

Практична підготовка визначається наявністю вміння: проводити моніторинг розвитку особистісних якостей учнів протягом освітнього процесу; робити аналіз та творчо реалізовувати матеріал з предмету, його методичне забезпечення в умовах колективної та індивідуальної роботи; використовувати інноваційні прийоми та методи навчання; володіти інноваційними технологіями для вирішення освітньо творчих завдань; забезпечувати практичну орієнтацію та інструментальну спрямованість освіти для формування ключових та предметних компетентностей учнів у відкритому освітньому середовищі [5, с. 67].

У синтезі педагогіки й музичного мистецтва полягає специфіка професійно-педагогічної спрямованості формування особистості вчителя музичного мистецтва. Система індивідуальної спеціальної підготовки вчителя музичного мистецтва, яка передбачає вивчення таких дисциплін, як «Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Диригування», «Акомпанемент», «Вокал», дисциплін музично-теоретичного циклу, виникла під впливом аналогічних курсів навчання у консерваторії. Але якщо метою навчання на музичних факультетах сучасної академії мистецтв є підготовка студентів до діяльності не тільки викладача, але й виконавця, то метою музично-педагогічних факультетів закладів вищої освіти є підготовка, перш за все, вчителя музичного мистецтва в дошкільному й загальноосвітньому навчальних закладах. Тому для вчителя володіння інструментом, вокально-диригентською технікою, класичним репертуаром є лише однією із умов успіху його майбутньої фахової діяльності. Професійний багаж творів програмного репертуару разом із виконавською культурою та педагогічною майстерністю має відповідати завданням його різнобічної діяльності в школі, так і в дошкільному освітньому закладі.

Спеціальна підготовка має на меті спрямування майбутніх вчителів музичного мистецтва до особистісного розвитку. Адже творче мислення, вміння швидко й креативно вирішувати професійно-педагогічні питання, здатність до індивідуального самовираження є запорукою професійного успіху педагога.

Наявність у педагога художньо-творчого зачатку, який виявляється в умінні креативно проводити уроки, позакласні заходи, зацікавлювати дітей музичною діяльністю, впроваджувати інноваційні методи й прийоми є особливістю професійної діяльності вчителя музичного мистецтва. Педагог яскраво проявляється саме у виконавчій діяльності. Проведення уроку музики й музичного заняття неможливе без широкого використання різних форм виконавства: співу, диригування, гри на музичному інструменті тощо. Ця діяльність педагога розкриває багато можливостей для виявлення власної творчості, розвиває самостійність, створює накопичення педагогічного досвіду й інше.

Методична підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва розуміється нами як система, вмонтована в загальний професійно-фаховий контекст навчання, що розвивається в продуктивному напрямку відповідно до змісту, форм, методів і засобів педагогічної діяльності.

Важливу роль у нагромадженні практичного досвіду студентів з оволодіння методикою викладання предмету «Музичне мистецтво» відіграють саме методичні завдання. Ми цілком погоджуємося з науковцями, які стверджують, що готовність вчителя орієнтуватись та приймати рішення в реальній педагогічній ситуації, що виникає в процесі професійної діяльності, знаходиться в прямій пропорційній залежності від його навченості вирішувати методичні завдання різних видів та типів. Тут важливо сформувані вміння перенесення педагогічної ситуації на рівень методичного завдання та здатності знайти оптимальний варіант її розв'язання. Як правило, таке завдання має форму педагогічної конструкції з чітко визначеною методичною проблемою, яку необхідно розв'язати.

Ідея класифікації завдань із методики навчання музики полягає у виділенні сукупності операцій, адекватних конкретному виду методичних дій, а саме теоретико-когнітивному, конструктивно-прогностичному, виконавчо-інтерпретаційному, виробничо-практичному, дослідницько-перетворювальному та особистісно-рефлексивному. Виокремлення завдань в певні групи здійснено на основі методичних умінь, які формуються за допомогою вправ (теоретичних та практичних). Водночас здатність майбутнього вчителя ефективно вирішувати методичні завдання є свідченням достатньо високого рівня методичної компетентності.

У контексті фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва методична компетентність визначається як інтегративна властивість особистості, що характеризує його теоретичну та практичну готовність до методичної діяльності у сфері музичної освіти, виявляється в особистісно-усвідомленому позитивному ставленні до неї, наявності глибоких і міцних методичних знань та умінь, спрямованих на вирішення педагогічних задач.

Науковці відокремлюють шість груп методичних завдань, що відповідають визначеним видам методичних дій та методичним компетенціям вчителя музичного мистецтва:

1) теоретико-когнітивні завдання, що забезпечують теоретичне підґрунтя фахових дій педагога, його здатність до пошуку нової інформації, її систематизації та взаємоузгодження з попередньою набутими методичними знаннями;

2) конструктивно-прогностичні завдання, що інтегрують в собі уміння вчителя розробляти інноваційні методичні проєкти, складати плани навчальної та виховної роботи з учнями, створювати педагогічні ситуації, формулювати музично-виховні завдання;

3) виконавчо-інтерпретаційні завдання, що передбачають володіння комплексом умінь художньо-педагогічного аналізу музичного твору, а також виконавськими уміннями для створення яскравої інтерпретації;

4) виробничо-практичні завдання, в яких концентруються уміння (організаційні, комунікативні, контрольні, оцінні) для здійснення оперативних дій в процесі безпосередньої музичної роботи з учнями;

5) дослідно-перетворювальні завдання, що відповідають за володіння методами дослідної роботи й умінням впроваджувати її результати в практику музичного навчання та виховання;

6) особистісно-рефлексивні завдання, на основі яких набувають операційного утілення здатність майбутнього фахівця відповідати запитам суспільства, знаходить прояв його ставлення до дітей, своєї професії, а також реалізується спроможність самовдосконалення та самореалізації.

Цікаво, що в деяких вітчизняних музично-педагогічних дослідженнях виокремлюється такий різновид міжпредметних компетентностей як мистецька компетентність майбутнього вчителя, що пов'язано з інтеграційними процесами сучасної мистецької освіти й окреслено в наукових розвідках провідних фахівців у цій галузі (Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Щолокова й інші). Наприклад, О. Щолокова [цит. за 7] виокремлює феномен фахової компетентності в галузі мистецької освіти, яка наразі може тлумачитися як синонім мистецької компетентності вчителя. Тобто, на думку науковців, введення до професійної компетентності вчителя музичного мистецтва мистецької складової частини відповідає сучасним інтегративним тенденціям мистецької освіти, її поліхудожній спрямованості, а також поглиблює зміст фахової підготовки [7].

Висновки. Таким чином, необхідно узагальнити, що загальна мета формування професійної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва полягає в підготовці фахівців, яких характеризує комплекс розвинених музичних здібностей

та педагогічних якостей, які б були здатні забезпечити найвищі результати в музичному навчанні та естетичному вихованні школярів. Тобто, іншими словами, професійна компетентність вчителя музичного мистецтва – інтегральна професійна якість, сплав його досвіду, знань, умінь і навичок. Специфіка якої полягає в поєднанні психолого-педагогічної, фахово-музичної (мистецької) та інформаційно-комунікаційної компетентностей. Рівень сформованості цих компетентностей засвідчує практичну готовність спеціаліста до здійснення музично-педагогічної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01 липня 2014 р. *Вища освіта* : інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 р. / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

3. Definition and Selection of Key Competencies – Executive Summary. URL: <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.html>.

4. Аристова Л.С. Розвиток професійної компетентності учителя музичного мистецтва. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/aristova_tezi.pdf.

5. Беземчук Л.В. Структура підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2014. № 10 (117). С. 66–69.

6. Білостоцька О.В. Компоненти та критерії професійної компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 18. Т. 1. С. 74–78.

7. Гаврілова Л.Г. Професійна компетентність майбутніх учителів музики як педагогічний феномен. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 2 (77). С. 71–81.

8. Желанова В.В. Модель професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Харків, 2020. Вип. 63. С. 51–59.

9. Осташок З.А. Питання професійної підготовки вчителя музики у загальноосвітній школі. *Наукові конференції. Соціум. Наука. Культура. Педагогіка* : вебсайт. URL: <http://intkonf.org/ostasyuk-zagalnoosvitniy-shkoli/>.

10. Пляченко Т.М. Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf.

11. Пометун О.І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. URL: <http://visnyk.iatp.org.ua>.